

Blanka Říchová a kol.

Historik mezi politology

Životní úděl Jana P. Kučery

Historik mezi politology

Životní úděl Jana P. Kučery

Blanka Říchová a kol.

Recenzovali:

prof. PhDr. Vladimíra Dvořáková, CSc.

doc. PhDr. Lukáš Valeš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2021

Redakce Jolana Uhlířová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Text vznikl v rámci programu Progres Univerzity

Karlovy Q18 – *Společenské vědy: od víceborovosti*

k mezioborovosti.

© Univerzita Karlova, 2021

© Blanka Říchová et al., 2021

ISBN 978-80-246-4995-5

ISBN 978-80-246-5051-7 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

Historik mezi politology Blanka Řířhová	7
Jak jsem poznal JPK Vít Smetana	9
Biografická poznámka a výběrová bibliografie Jana P. Kučery	13
INSPIRACE J. P. KUČEROU: OD WAGNERA K FOTBALU, OD ČESKÝCH DĚJIN K POLITOLOGII	19
Znásilnění Grálu, či historický úspěch? Premiéra Wagnerova Parsifala ve Spojených státech amerických a konec bayreuthského monopolu Jakub Dopieralla	21
Richard Wagner diletant, dekadent: k Masarykově kritice Wagnera Marek Skovajsa	35
„Můj drahý pane prezidente Masaryku“: korespondence Tomáš G. Masaryka a Willy Catherové Petr Just	51
Diskuse o českém údělu – tam kde dějiny začínají žít Dušan Brabec	61
Kořeny politického stranictví v českých zemích Jakub Stauber	67
Trochu jak z jiného světa: Vojáci Rudé armády v Československu po osvobození v roce 1945 očima těch, kteří přišli ze Západu Vít Smetana	80
O umění vládnout aneb Proč bych si přál, aby byl u nás každý přiměřeně politicky vzdělán Karel B. Müller	103
Co o stavu dnešního Ruska vypovídá stav ruské inteligence a problematika výuky historie? Michael Romancov	122

Levicový, nikoli pravicový fašismus? Jan Charvát	134
Evropa a střední Evropa: několik úvah o vztahu mezi regionem a identitou Ladislav Cabada	148
Úvahy o niceské identitě Michel Perottino	163
Co dali Velšané Americe? Blanka Říchová	187
Kráska z Marsu: Příspěvek k tématu extraterestriálních politických systémů Josef Mlejnek	207
Fotbal a geopolitika Martin Riegl, Bohumil Doboš	220
Summary	229
O autorech	236

Historik mezi politology

Když na jaře 2020 oznámil Jan P. Kučera, že chce s konečnou platností odejít do důchodu a opustit tak po třiceti letech katedru politologie na Fakultě sociálních věd UK, nechtěl nikdo z nás, kteří jsme zde zůstali, příliš věřit tomu, že to skutečně udělá. Udělal, ale podle svého – a nutno říci, k radosti těch, jež si život na katedře bez něho nedovedou představit. Odešel formálně, zůstal fakticky. Stále přednáší a stále má mnoho studentů, kteří si cení jeho svérázného vyprávění o dějinách, kultuře, literatuře i životě. Skoro by se mohlo zdát, že se prakticky nic nezměnilo. Přesto jsme museli připustit, že nějaká změna nastává, že časy se mění. Padlo proto rozhodnutí ta léta, která jsme s ním doposud trávili na katedře i mimo ni, připomenout. A jelikož instinktivní reakcí akademika prakticky na cokoliv je sepsání odborného textu, napadl nás jediný možný dárek k třicátému výročí: totiž společné dílko literárně- a sociálněvědního zaměření, které by připomnělo především šíři zájmů a znalostí, jimiž JPK obohacoval nejen své studenty, z nichž někteří se postupem času stali i jeho kolegy, ale i ty, kteří vstoupili na katedru bez studentské průpravy spojené s jeho vlivem. Druhou skupinu, do níž se řadím i já, provázal svým světem literatury a stejně jako svým studentům i nám kladl záludné a provokativní otázky a vždy měl v rukávu schovanou informaci, která nám zůstala skryta i v tématech, o nichž jsme se domnívali, že je (jak jinak) známe dokonale.

Výsledkem tohoto rozhodnutí, jež se sice zrodilo v hlavě jedné, ale bylo bez zaváhání přijato všemi oslovenými, vznikla kniha nejen vzpomínková a děkovná, ale především taková, jež by přiblížila JPK nejen jako přednášejícího a kolegu, ale hlavně jako kamaráda, který vždy inspiroval a motivoval všechny, kteří byli ochotni naslouchat. A právě tomuto

historikovi mezi politology, který je současně i spisovatelem, věnujeme své texty. Jsou to texty vážící se k Wagnerovi (M. Skovajsa, J. Dopieralla) i fotbalu (M. Riegl, B. Doboš), texty o českém údělu (D. Brabec) a kořenech politického stranictví v Českých zemích (J. Stauber), o mezi-válečném Československu (ve světle korespondence T. G. Masaryka s Willou Catherovou – P. Just) i přítomnosti Rudé armády v Československu v roce 1945 (V. Smetana). Některé texty se tematicky věnují současným otázkám spojeným s problematikou středoevropského prostoru (L. Cabada) či současné ruské inteligenci (M. Romancov), nechybí ani zamýšlení nad otázkami spojenými s konceptem svobodné společnosti (K. B. Müller) či úvahy o ideologickém zakotvení fašismu (J. Charvát). Stranou zájmu inspirovaného diskusemi s kolegou Kučerou nezůstala ani témata vztahující se k Francii a jejím regionům, které v knize zastupuje text věnující se komplikovanému historickému vývoji Nice (M. Perottino) či studie o „světovém vlivu“ Velšanů (B. Říchová). A protože je JPK nejen historik, ale i „spisovatel“, jak ho tituloval jeden z jeho čtenářů v dopise, který byl doručen před několika lety na katedru politologie, připomíná i toto jeho nadání nejen text marsologický a literárně zacílený (J. Mlejnek), ale i snaha nás všech napsat práci nejen obsahově a oborově přínosnou, ale i poutavou a čtivou.

Nechť jsou tedy, „vážený historiku a spisovateli“, naše následující tebou inspirované texty připomínkou toho, že jsme rádi, že nás již více než tři desetiletí provázíš.

Čtenářům pak mohu za nás všechny doporučit jediné – přečtěte si tento svazek celý, neboť nikdy nevíte, co vás osloví. JPK to vždy dokázal všem taktně (jak jinak) připomenout, například formou věnování, které mi před lety vložil do dárku – do antologie současné poezie Walesu s názvem *Drak má dvojitý jazyk*. Dodnes mám věnování schované. Stojí v něm: „Hle, jak významný to pramen ke studiu duše národa. Překonej svůj vrozený odpor k poezii a studuj, dost bylo zahálky.“ Já se tím vděčně řídila a dodnes řídím (a výňatky z básní v této antologii jsem vložila i do *Dějin Walesu*) a, mohu-li mluvit za druhé, věřím, že i pro ostatní autory, kteří přispěli do této společné publikace, zůstávají poznámky, připomínky a kritické reflexe Jana P. Kučery i po letech inspirativní. Věříme, že i čtenáři se nechají prostřednictvím následujících textů inspirovat dílem a osobností našeho milého kolegy.

Blanka Říchová
Praha, únor 2021

Jak jsem poznal JPK

Vít Smetana

Patřím k těm, kteří měli mimořádné štěstí na to, v kterém roce a na jaké fakultě zahájili své vysokoškolské studium. Psal se rok 1991 a plni optimismu i zvědavého očekávání jsme začali navštěvovat nedávno otevřený obor politologie na Fakultě sociálních věd UK, jež tehdy slavila teprve své první narozeniny. Katedru politologie vedl docent Rudolf Kučera (dnes už bohužel zesnulý) a ve svém formujícím se týmu měl odborníky neméně zajímavé – Petra Mareše, Jiřího Raka, Aleše Havlíčka (†) – a v neposlední řadě také svého jmenovce Jana P. Kučeru, který od nás studentů záhy dostal přezdívku Džejpí. Každý ze jmenovaných byl osobností *sui generis*, ale všechny je spojovala očividná radost z toho, že mohou – ve svobodných podmínkách – konečně stát za katedrou, a k tomu se navíc podílet na budování nového akademického oboru. V historicky druhém ročníku studentů politologie nás bylo pětadvacet. (Přitom ten před námi, ještě méně početný, se postupně zčásti rozpadl a zčásti s námi splynul.) K navázání neformálních kontaktů mezi „študáky a kantory“ si lze stěžít představit lepší podmínky, přičemž i někteří z těch druhých o to viditelně stáli, Rak s Džejpím asi nejvíc. A tak se diskuse po přednáškách nezřídka plynule přenášely z Hollaru rovnou do nedalekého Konviku nebo Profitu. A debatovalo se o českých i světových dějinách, o politických idejích, ale také o zaměření a obsahu našeho studia, do něhož jsme tak z pozice až trochu „pokusných studentů“ mohli promlouvat v míře dnes zcela nemyslitelné.

Bylo toho v té době víc, co už nyní působí jako obrazy z jiného světa. Například se prakticky všude kouřilo – nejen v hospodách, kam jsme se často přesunuli, ale také na chodbách fakulty, a dokonce i při výuce v posluchárnách. Zrovna JPK nám tak trochu připomínal sentinel,

během přednášky běžně zvládl pět, šest cigaret... Hned na začátku prvního semestru, v kurzu, který nesl název *Dějiny kultury*, ale ve skutečnosti šlo především o dějiny světových náboženství (jak byl také později přejmenován), nás zaskočil dlouhým seznamem povinné literatury k nastudování. Když jsme se nad tím nákladem pozastavovali, opáčil šibalsky: „Tak se jednou nebudete dívat na *Tutti frutti* a přečtete si *Tribunovou sútru Šestáho patriarchy!*“ Při troše soustředění to bylo věru zajímavější než tehdy hojně sledovaný frivolní pořad... O obsahové bohatosti přednášek JPK se netřeba rozepisovat. V paměti však člověku nejvíc utkvěly právě četné kuriózní průpovídky, jimiž se svým nenapodobitelným humorem doslova sršel, zvláště pokud narazil na naše intelektuální limity. Když nám vysvětloval tao, po několika našich nechápavých dotazech se už trochu bezradně uchýlil k příměru: „Já jsem taky včera nechtěl, aby Slavie v té Bratislavě prohrála, ale jsem rád, že to byl dobrej fotbal! No, já samozřejmě taky přesně nevím, co je tao...“ Jindy zas zahájil přednášku svým oblíbeným oslovením a dotazem na svůj milovaný fotbalový klub: „Milé kolezi, je někdo z vás tak vzdělaný, aby věděl, od kolika zítra hraje Olomouc s tím Realem Madrid?“ Jo, to tenkrát byly časy...

Občas jsme se v jeho výkladových analogiích a neočekávaných souvislostech trochu ztráceli, nicméně jako celek nás jeho přednášky přitahovaly a někdy doslova fascinovaly. Jeho znalosti a sečtělost jsme upřímně obdivovali, ovšem debaty, zvláště ty politické, bývaly – řečeno jeho oblíbeným spojením – vskutku výživné. Cítili jsme se tehdy povětšinou jako „mladí konzervativci“ – a JPK nám všechny ty naše hayekovské a friedmanovské „pravdy“, prezentované navíc s klausovskými a ježkovskými akcenty, vždy náruživě zpochybňoval, zcela v duchu svého „lehkého anarchistického snění“ (jež sám zmiňuje v *Who's Who* z roku 1998). Vlastně občas snil i docela těžce... Tehdy nás to rozčilovalo; dnes mu zpětně dávám v mnohém za pravdu.

Moc se mi líbil seminář *Rytmus revolucí v novodobé Evropě*, který vedl společně s Jiřím Rakem. Synergie těchto dvou skvělých vypravěčů o historii byla fascinující a součet jejich znalostí (spolu s tabákovým dýmem) jako by se někdy do té seminární místnosti ani nechtěl vejít... Trochu poťouchle jsem si pro svou prezentaci zvolil geograficky nezapadající islámskou revoluci v Íránu v roce 1978/1979 – a opět jsem se nestačil divit, co všechno i o ní JPK ví.

Když jsem se v roce 1993 vrátil ze svého prvního zahraničního stipendia, letní školy na washingtonské Georgetown University, samozřejmě jsem Džejpímu hned začerstva vše barvitě vylíčil. Krátce nato jsem byl zkušou v kabinetu u šéfa katedry z *Dějin politických teorií*. Akorát

jsme skončili, když do místnosti vpadl JPK se dvěma kartony marlborek pod paží a drobnými zpátky: „Cos mu dal?“ „No, jedničku,“ přikyvoval Rudolf Kučera. „No, to doufám,“ odušil Džejpí, marně chytaje padající kartony. „Tam mu přednášel Brzezinskej, tak aby z toho nebyl nějaký mezinárodní skandál!“

Právě v té době mi hodně pomohl po náhlém odchodu rodičů z trochu bezradného pesimismu. Mimo jiné mi zprostředkoval mnohem smířlivější pohled na smrt. Ta pro něj vždycky představovala i velké badatelské téma. Výběrový kurz *Dějiny smrti* si však na katedře nikdy neprosadil. A když si o pár roků později sám dal se smrtí rande, našťástí se těsně minuli...

Svým studentům vždy rád zprostředkoval vhledy do dosud nepoznaných světů – prostřednictvím přednášek i jinak. Sám jsem mu, v budově Státní opery, kde byl v té době dramaturgem, odpovídal jako zkoušejícímu na otázku, co se stalo v Getsemanské zahradě. Za odměnu, že jsem nezapomněl ani na kalich hořkosti, mě pak vzal do lóže na právě probíhající generálku *Aidy* v nastudování, které se hraje dodnes. Tou dobou jako by se všechno v oné budově točilo kolem něj: na chodbách jej stále někdo zastavoval, k většině oper psal prakticky kompletní programy a také překlady libret pocházely vesměs z jeho „ruchadla“ – jak s oblibou přezdívá našemu hlavnímu pracovnímu nástroji.

Vždycky dával najevo silný despekt k volbám, jichž se ze zásady nezúčastňuje. Mělo proto silný nádech absurdity, když se nechal v roce 1996 přemluvit, aby kandidoval do Akademického senátu FSV – a ke svému překvapení byl hladce zvolen. Dlouhé senátní diskuse jej zprvu zaskočily. Později už přicházel vybaven: aby jen nemarnil čas poslechem namnoze repetitivních příspěvků do debaty ze strany některých zanícených diskutérů (ne že bych byl sám „bez viny“), četl si pod lavicí Grygarův *Vesmír, jaký je*. Říkal mi potom, že tyhle nekonečně vzdálené skutečnosti vlastně také nelze brát tak docela vážně...

S nadšením i trochou hrdosti na „našeho Džejpího“ jsme už jako studenti hltali jeho texty o hudebních skladatelích, spisovatelích či revolucionářích všeho druhu, které mu hojně vycházely v *Reflexu*, *Dějínách a současnosti* i dalších periodikách. A potom přišly všechny ty úžasné knížky – o Wagnerovi, Molièrovi, stovky stránek o dějinách kultury a umění v *Dějínách evropské civilizace*, *Dějínách Prahy*, v *Českých zemích v evropských dějinách* (kde jsme se sešli v autorském týmu) a především v několika dílech *Velkých dějin zemí Koruny české*. Jeho wagnerovské *Drama zrozené hudbou* jsem vehementně doporučil k četbě většině své rodiny i řadě přátel – a vždy se dočkal nadšené odezvy. Nebýt JPK, asi bych se

sám nikdy neponořil do Wagnerových „nekonečných“, a přece tak magických oper. A nejspíš bych si – bez všech těch zprostředkovaných lístků do parteru – ani tolik nezamiloval operu jako takovou. Vdčím mu i za krásné čtenářské zážitky z doporučených knih – od Zweigova *Svědění proti násilí* až třeba po *Ostrov tučňáků* Anatola France.

Začátkem roku 1996 mě doporučil redakční radě *Dějiny a současnosti* a tehdejšímu šéfredaktorovi a svému příteli Janu Urbanovi jako druhého redaktora. Ve třiatvaceti to pro mě byla skvělá šance a velká škola, když jsem záhy mohl osobně poznat řadu osobností české historiografie a učit se od nich. A také jsem zblízka sledoval, jak galvanizující osobností JPK je – v ĎaSu a brzy též v nakladatelství Paseka, kde vydával svá stěžejní díla. Stále víc a víc jsem se těšil z navázaného přátelství. Společně jsme si v jeho strahovském bytě fanouškovsky prožili tažení českých fotbalistů až do finále mistrovství Evropy v Anglii v roce 1996. A v pozdějších letech jsem s ním a s několika dalšími milými přáteli našlapal hezkých pár set kilometrů při společných výletech po vlastech českých, při nichž jsme samozřejmě probírali vše možné – od fotbalu až po Nietzscheho. Stokrát jsem s ním nesouhlasil, především došlo-li na politiku, ale v tom jsem samozřejmě nikdy nebyl sám. Zpochybňovat většinový názor bylo ostatně vždycky jeho nutkavým cílem – a všichni jsme to od něj také čekali a stále čekáme. Jen víc takových osobností, které by na základě podobně hlubokých historicko-filozofických znalostí nabízely nečekané pohledy na zdánlivě jednoznačnou realitu!

Zkusím to na závěr snad také trochu nečekaně: Pokud si toho snad ještě někdo nevšiml, tak JPK je až neuvěřitelně podobný skvělému francouzskému herci Philippu Noiretovi (bohužel už zesnulému). Jako jeho bratr, možná i víc. Oč méně příležitostí mám v poslední době vidat se s prvním, o to více a raději si alespoň pouštím všechny ty krásné filmy s druhým. A těším se při nich, až se s Janem zase někdy, v postcovidové budoucnosti, setkáme.

Člověk jistě potřebuje mít v životě štěstí na lidi, kteří mu ukážou cestu, rozšíří obzory a třeba i nabídnou šanci. Málokdo pro mě znamenal v tomto směru víc než právě JPK. Patřil zároveň k těm, kteří mě ještě během studií bezděky přetáhli od politologie k historii. Sám však jako historik mezi politiky zůstal.

Biografická poznámka a výběrová bibliografie Jana P. Kučery

Při všech výročích se sluší připomenout klíčové okamžiky z dosavadního života „oslavence“ (omlouváme se současně za případné faktografické nepřesnosti, které vyplývají především z lidsky srozumitelné neochoty našeho kolegy hovořit o sobě samém). Tak tedy...

Jan Pavel Kučera, mezi kolegy známý jako JPK a studenty – stávajícími i minulými – přezdívaný Džejpí, se narodil v Olomouci (stalo se dne 9. února 1948), a i když svá školní léta již prožil v Praze (základní vzdělání získal v Modřanech), na moravskou metropoli nikdy nezapomněl. To mohou potvrdit všichni uchazeči o studium oboru politologie na Fakultě sociálních věd, kteří z jeho rodného kraje pocházeli. Každému z nich se při přijímacím řízení od něj jako od člena komise dostalo otázky z historie či kulturního života Olomouce a okolí. Sám absolvoval obor filozofie a dějepis na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (kde studoval v letech 1966–1970), byť počátek svého studia věnoval vedle dějepisu i studiu ukrajinistiky. U tohoto druhého oboru však vydržel pouze rok a pak svůj zájem přesunul na katedru filozofie, jíž pak již zůstal věrný (stejně trvalý vztah si dodnes uchoval i k šachu a ornitologii).

Po ukončení univerzitních studií a složení rigorózní zkoušky (1971) působil jako odborný asistent v Ústavu českých a světových dějin ČSAV (v letech 1972–1979) a poté pracoval jako knihovník ve Státní technické knihovně. Tento zaměstnanecký poměr roku 1986 ukončil a nějaký čas se živil jako lektor a současně – či především – jako dramaturg opery Národního divadla, od roku 1992 pak Státní opery Praha; dramaturgickou činnost vykonával až do samého konce tisíciletí, tedy i v době, kdy již přednášel na katedře politologie Fakulty sociálních věd. Ke kariéře operního dramaturga jej předurčoval nejen jeho bytostný zájem o hudbu

a hra na klavír, jíž se v soukromí věnuje doposud, ale především skutečnost, že v průběhu univerzitních studií vystudoval jako vedlejší obor i hudební vědu.

Své profesionální znalosti z filozofie, dějin i kultury využíval po celou dobu své aktivní přednáškové činnosti na katedře politologie, kde působil od jejího založení až do února 2021. Roku 2001 se na jemný nátlak tehdejšího ředitele Institutu politologických studií Rudolfa Kučery na Fakultě sociálních věd rovněž habilitoval, a to v oboru moderní dějiny. Celá tři desetiletí působení na tomto institutu, respektive katedře politologie, přednášel především kurzy věnované problematice politického myšlení novověku, studentům ale poskytoval i rozsáhlé poznatky o dějinách v přednáškách zaměřených na obecné dějiny novověku a dějiny novověké Evropy. Velmi oblíbenými a oceňovanými byly i jeho kurzy věnované dějinám kultury (nevyhýbal se ale ani takovým tématům, jako je problematika současné demokracie). Svou historickou erudici pak zprostředkoval mnoho let i v přednáškách o českých novověkých dějinách, v nichž, jak sám zdůraznil, chtěl „pokud možno všestranně vyložit české dějiny od nástupu Habsburků na český trůn do roku 1948 v úzké souvislosti s dějinami střední Evropy“. V rámci svého výkladu nabízel studentům nejen poznatky vztahující se k otázkám územního vývoje státu a dějin správy, ale i vhléd do dějin politických a kulturních. Jeho aktivita se projevovala i výraznou zodpovědností při přípravě všech přednášek; i po letech se každý semestr připravoval na všechny své přednášky znovu a znovu a na otázku, proč to dělá, když už to přece musí všechno znát, nabízel jedinou odpověď – „neznám, musím si to načíst“.

Výše nastíněné odborné zájmy vždy přenášel i na pole pro akademické pracovníky životně důležité, tedy do publikační činnosti. Příložená výběrová bibliografie dokládá, že pro něj bylo vždy důležité jak psaní odborných textů, tak i popularizace, podílel se rovněž na znovuoživení kulturně historického časopisu *Dějiny a současnost* a dlouhodobě úzce spolupracoval s nakladatelstvím Paseka. Svou profesní i jazykovou erudici využil i v práci překladatelské: přeložil několik knižních titulů a řadu operních libret (zájemci o operní tvorbu mohou doposud sledovat jeho překlady, které provázejí operní díla uváděná ve Státní opeře Praha).

Výběrová bibliografie

(V následujícím přehledu nejsou zahrnuty četné popularizační texty zveřejněné v *Tvaru*, *Literárních novinách*, *Lidových novinách* či *Mladé frontě Dnes* ani recenze publikované v časopisech *Dějiny a současnost* a *Reflex*.)

1983

Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře. Praha: Vyšehrad (spoluautor).

1991

Filosofie dějin jako předsevzetí. *Dějiny a současnost* 13 (1): 2–5.

Giuseppe Verdi, Otello (příležitostný tisk k premiéře ve Smetanově divadle v Praze 15. 11. 1991). Praha: Národní divadlo.

1992

Antonín Dvořák, Čert a Káča (příležitostný tisk k představení v Národním divadle). Praha: Národní divadlo.

Gaetano Donizetti, L'elisir d'amore = Gaetano Donizetti, Nápoj lásky (příležitostný tisk k premiéře 11. 2. 1992 ve Smetanově divadle). Praha: Národní divadlo.

Giuseppe Verdi, Rigoletto (příležitostný tisk k premiéře ve Smetanově divadle). Praha: Národní divadlo, Editpress.

Žemlinský Alexander, Florentinská tragédie; Žemlinský Alexander, Infantčiny narozeniny (příležitostný tisk k premiéře ve Smetanově divadle). Praha: Národní divadlo.

1993

Gustav III., švédský divadelní král. *Dějiny a současnost* 15 (6): 2–6.

Smutný stepní vlk Hermann Hesse. *Souvislosti* 4 (4–5): 155–157.

1994

Čajkovskij: Taneční obrazy inspirované životem slavného skladatele: Balet o 2 jednáních (příležitostný tisk k premiéře 22. prosince 1994 v Národním divadle). Praha: Národní divadlo.

1995

Drama zrozené hudbou: Richard Wagner. Praha, Litomyšl: Paseka.

1996

Milan Svoboda, Mauglí: balet (příležitostný tisk k světové premiéře 31. května 1996 v Národním divadle). Praha: Národní divadlo.

Mozart a Salieri. *Reflex* 7 (17): 16–17.

Pouze politické dějiny. *Dějiny a současnost* 18 (3): 49–50.

Richard Strauss, Růžový kavalír: „komedie pro hudbu“ o třech dějstvích (příležitostný tisk k premiéře v Národním divadle Praha 22. a 28. listopadu 1996). Praha: Národní divadlo.

Tragická historie španělského infanta dona Carlose. *Dějiny a současnost* 18 (3): 12–17.

1997

Dějiny evropské civilizace I. Praha, Litomyšl: Paseka (spoluautor).

Evropa králů a císařů. Malá moderní encyklopedie. Praha: Ivo Železný (spoluautor).

O Františku Schubertovi, Vídni a romantismu. K schubertovskému výročí: 31. 1. 1797 – 19. 11. 1828. *Dějiny a současnost* 19 (2): 46–47.

Praha doby reformační. In *Dějiny Prahy I.*, 273–298. Praha, Litomyšl: Paseka.

Wagner a Hitler – svůdce a svedený? *Dějiny a současnost* 19 (5): 8–13 (přetištěno In Harwood, R. *Na miskách vah*, 60–67. Praha: Národní divadlo).

1998

Georges Bizet, Carmen (příležitostný tisk k původní premiéře dne 16. února 1994, první uvedení obnoveného nastudování dne 3. října 1998). Praha: Státní opera Praha.

Giuseppe Verdi, Aida (příležitostný tisk k premiéře dne 2. června 1994 ve Statní opeře Praha). Praha: Státní opera Praha.

Kultura a věda v Praze mezi válkami. In *Dějiny Prahy II.*, 347–381. Praha, Litomyšl: Paseka.

Pražský kulturní život od roku 1945 až po současnost. In *Dějiny Prahy II.*, 482–512. Praha, Litomyšl: Paseka.

1999

E. F. Burian, Bubů z Montparnassu: lyrická opera z r. 1927 (příležitostný tisk ke světové premiéře dne 20. března 1999 ve Státní opeře Praha). Praha: Státní opera Praha.

Kronika českých zemí. Fortuna Print (spoluautor).

Malá encyklopedie české opery. Praha, Litomyšl: Paseka (spoluautor).

Richard Wagner na cestě k estetické politice. *Střední Evropa* 15 (92–93): 152–173.

2000

Bach nonstop... *Dějiny a současnost* 22 (4): 43–47.

Práce jako modlitba. *Reflex* 11 (30): 60–63.

Předěly staletí. České a světové dějiny v horizontech věků. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (spoluautor).

Richard Wagner, Tristan und Isolde: Handlung in drei Aufzügen (příležitostný tisk k premiéře dne 19. května 2000 v Opeře Národního divadla Praha). Praha: Národní divadlo Praha.

Středověk a umění. *Reflex* 11 (42): 122–126.

Šťastný poddaný Karl Ditters. *Dějiny a současnost* 22 (1): 44–45.

Tristan a Isolda: drama o třech dějstvích (příležitostný tisk k premiéře dne 19. května 2000 v Národním divadle). Praha: Národní divadlo.

Umění mezi náboženstvím a obchodem. *Reflex* 11 (43): 122–126.

Umění ve starém Řecku. *Reflex* 11 (41): 92–94.

2001

„... je hodně Hitlera ve Wagnerovi“: *Kapitoly z estetické politiky*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.

Doktor Faust. *Reflex* 12 (28): 60–63.

Hej mistře. *Reflex* 12 (51): 60–63.

Islám a korán. *Reflex* 12 (40): 84–87.

Libuše. *Reflex* 12 (44): 68–70.

Shakespearovy kroniky a legendy. *Reflex* 12 (8): 66–68.

Sine nobilitatis čili neurozený. O původu kulturního snobismu a jeho záludnostech.

Přítomnost (podzim): 24–25.

Švejk. *Reflex* 12 (48): 98–100.

Tartuffe. *Reflex* 12 (25): 92–94.

Výlety pana Broučka. *Reflex* 12 (4): 60–62.

2002

- Bitva u Legnana. *Reflex* 13 (6): 60–63.
Eroica. *Reflex* 13 (31): 60–63.
Figarova svatba. *Reflex* 13 (33): 60–63.
Friedrich Schiller a revoluce: zhaslé naděje. *Dějiny a současnost* 24 (4): 35–38.
Kleopatra. *Reflex* 13 (9): 64–67.
Potopení a záchránění (Primo Levi). *Reflex* 13 (27): 60–63.
West Side Story. *Reflex* 13 (42): 92–94.

2003

8. 11. 1620 – Bílá hora: o potracení starobylé slávy české. Praha: Havran.
De Sade. *Reflex* 14 (19): 72–74.
Karel Marx contra Ferdinand Lassalle. *Dějiny a současnost* 25 (1): 25–29.
Pražský Mánes. *Reflex* 14 (49): 84–86.
Růžový palouček. *Reflex* 14 (6): 60–62.
Svatý Kopeček u Olomouce. *Reflex* 14 (43): 76–78.
Velké dějiny země Koruny české X. (1740–1792). Praha, Litomyšl: Paseka (spoluautor).

2004

- Giacomo Puccini, Madama Butterfly: premiéra 7. března 1985 ve Smetanově divadle*. Praha: Státní opera Praha.
Masaryk kontra Pekař. *Reflex* 15 (19): 76–79.
Nad dopisy Alžběty Karoliny Falcké: vnučka českého krále na dvoře Ludvíka XIV. *Dějiny a současnost* 26 (6): 32–35.

2006

- České země v evropských dějinách*. Praha, Litomyšl: Paseka (spoluautor).
Molière: moralista a posměváček. Praha, Litomyšl: Paseka.
Mozartovská plevelná tajemství. *Reflex* 17 (4): 32–37.
Ti jedini naši. *Reflex* 17 (31): 60–63.

2007

- Valdštejn. *Reflex* 18 (47): 76–79.

2008

- Herber von Karajan. *Reflex* 19 (28): 60–62.
Nedoceněný král (Ferdinand III.). *Reflex* 19 (37): 60–63.
Zdeněk Nejedlý. *Reflex* 19 (6): 60–63.

2009

- K politické filosofii Arthura Schopenhauera. *Acta Politologica* 1 (1): 52–63.
Sen o věčném návratu (Bohuslav Martinů). *Reflex* 20 (36): 58–60.

2010

- Génius z Vysočiny (Gustav Mahler). *Reflex* 21 (26): 62–65.

2011

- Krásný funus: Gustav Mahler a Vídeň 1897–1907. *Dějiny a současnost* 33 (5): 14–17.

2012

Spor o českou národní hudbu. In *Velké dějiny země Koruny české* (svazek XII.a, 1860–1890), 658–688. Praha, Litomyšl: Paseka.

Umění v zajetí provincialismu. In *Velké dějiny země Koruny české* (svazek XII.a, 1860–1890), 688–730. Praha, Litomyšl: Paseka.

2013

Kultura před první světovou válkou. In *Velké dějiny země Koruny české* (svazek XII.b, 1890–1914), 422–460. Praha, Litomyšl: Paseka.

Velké dějiny země Koruny české (svazek XI.b, 1792–1860). Praha, Litomyšl: Paseka (spoluautor).

2014

Česká literatura a hudba do roku 1860. In *Velké dějiny země Koruny české* (svazek XI.b, 1792–1860), 248–313. Praha, Litomyšl: Paseka.

2016

(Ne)politická filosofie Friedricha Nietzsche. *Acta Politologica* (online) 8 (1): 1–18.

**Inspirace J. P. Kučerou:
od Wagnera k fotbalu,
od českých dějin k politologii**

Znásilnění Grálu, či historický úspěch? Premiéra Wagnerova Parsifala ve Spojených státech amerických a konec bayreuthského monopolu

Jakub Dopieralla

*„Sic Parsifal je dílem zášti, pomsty, té nejtajnější směsi jedů,
se kterými jest možno učinit průtrž
prvotním podmínkám života, je to špatné dílo“
(Nietzsche 1911, 73).*

Pro Friedricha Nietzscheho byl *Parsifal* tak odpudivým dílem, že se jal sepsat celou esej, v níž se pokouší analyzovat, co se ve skladatelské psyché muselo pokazit natolik, aby dokázal jednou operou zradit všechny hodnoty, které budoval v celé své předchozí tvorbě. Ostatní se většinou k takto silným závěrům neuchylují, nicméně poslední dokončená opera titána německé operní tvorby je předmětem vášnivých debat i dnes, více než dvě století po smrti jejího tvůrce.

Já osobně si při jakémkoliv zmínce o tvorbě Richarda Wagnera vzpomenu dříve na jméno Jan P. Kučera než na Nietzscheho. Právě díky panu docentovi jsem se před řadou let vydal na duchovní cestu, která mne dovedla od totální neznalosti ke statusu milovníka Wagnerových oper, jež považuji za jedna z nejkrásnějších děl, jaká kdy v dějinách hudby vznikla. Stále si pamatuji, jak mě ve druhém ročníku přednášky o českých a evropských dějinách zaujaly natolik, že jsem se jal zjišťovat, zda docent Kučera nepublikoval také nějaké knihy. Následně se mi dostala do ruky publikace ... *je hodně Hitlera ve Wagnerovi*, která je sice studií politologickou, nicméně čtenář z ní nabude dojmu, že autor Wagnerovu hudbu zná stejně nebo lépe než jeho politické myšlení. Po dočtení knihy jsem si z akademické zvědavosti pustil jeden z dílů cyklu *Prsten Nibelungův*, a od té doby můj obdiv k bayreuthskému mistrovi a jeho tvorbě již nikdy neustal.

Tento příspěvek si klade za cíl zabývat se jedním konkrétním aspektem *Parsifala*, který z něj činí unikátní případ hudebního díla. Wagner operu finalizoval s vědomím, že bude představena na prknech festivalového divadla, jež z jeho vlastní iniciativy vzniklo v německém Bayreuthu a dodnes nese jeho jméno. Bayreuthský koncertní sál se měl vyznačovat natolik unikátní akustikou, že by představení dle skladatele ztratilo na umělecké hodnotě, pokud by bylo uvedeno na jakémkoliv jiném místě (Kinderman 2005, 3). Zároveň ji považoval za dílo sakrální, náboženské podtóny děje i hudby ho vedly k tomu, že dílo nenazýval operou, nýbrž „festivalovou hrou pro posvěcení divadla“ (Bühnenweihfestspiel).

Sakrální aspekt *Parsifala* sloužil následně jako jeden z hlavních argumentů přívrženců tzv. bayreuthského kruhu,¹ proč i po Wagnerově smrti nesmí být dílo nikdy uvedeno jinde, než kde by si to autor sám býval přál. Dle některých historiků i díky tomuto přístupu bayreuthský kruh v něčem připomínal náboženský kult (Cicora 2009, 426). Nutno dodat, že nemálo autorů uvádí jako hlavní příčinu požadavku na exkluzivitu uvedení tohoto díla důvod poněkud prozaičtější, exkluzivní představení měla zajistit stabilní finanční příjem, který by i po skladatelově smrti dále živil jeho manželku Cosimu a udržoval v chodu festivalové divadlo samotné (DiGaetani 2009, 5). Někteří, jako například Vaszonyi (2010, 206), ve své analýze monopol na uvádění *Parsifala* analyzují prizmatem strategie, kterou bychom dnes nazvali čistě marketingovou. Wagner se dle této perspektivy snažil vybudovat prostřednictvím exkluzivity svou osobní značku, která by i po jeho smrti zajistila jak finanční úspěch, tak zachování vysoké prestiže bayreuthského festivalu.

Ať již byla Wagnerova motivace jakákoliv (nejpravděpodobnějším vysvětlením je kombinace všech výše uvedených faktorů), bayreuthský monopol na představení *Parsifala* se podařilo ustavit jako pevný princip, jenž symbolicky přežil autora o dvě desetiletí. Cosimě Wagnerové a bayreuthskému kruhu k vymáhání monopolu pomohl i fakt, že Německá říše se stala signatářem Bernské úmluvy o ochraně literárních a uměleckých děl. Tato mezinárodní smlouva zaručovala Cosimě výlučné autorské právo na všechna díla v manželově pozůstalosti po třicet let od jeho smrti, tedy až do roku 1913 (Ryer 2005, 278).

1 Bayreuthský kruh je označením pro neformální skupinu Wagnerových obdivovatelů, která se kolem skladatele začala tvořit ještě za jeho života, především ve spojení s dokončením festivalového divadla a prvního bayreuthského festivalu roku 1876. Po Wagnerově smrti pak skupina sama sebe považovala za strážce jeho uměleckého a filozofického dědictví.

V následujících oddílech budou popsány některé aspekty tohoto boje o bayreuthský monopol až do finální prohry, tj. prvního kompletního provedení *Parsifala* mimo bayreuthské festivalové divadlo uskutečněného v Metropolitní opeře v New Yorku roku 1903. Zároveň bude v obecné rovině představen Wagnerův vztah ke Spojeným státům a recepce jeho hudební tvorby americkým publikem, jelikož tyto aspekty mohou výrazně přispět k pochopení, proč právě v USA došlo k události, kterou loajální wagneriáni nazvali „znásilněním Grálu“ (Carr 2009, 61).²

Wagner a Spojené státy americké

Richard Wagner několikrát projevil zájem o cestu do Spojených států, nikdy se tam však nedostal. Příčinou byly peníze, skladatel se až notoricky často nacházel ve finanční tísní. Řada jeho dopisů naznačuje, že věřil v prakticky neomezený potenciál k úspěchu, který dle mýtu dnes známého jako „americký sen“ USA skýtaly (Knoche 1914, 17–19). Veřejně deklaroval, že za jeho americkou fascinací stojí vyšší ideály. Roku 1878 napsal článek pro časopis *North American Review*, kde vyzdvihuje volnost a svobodu, která Němcům v zámoří umožňuje aspirovat k vyšším cílům než jejich kontinentálním protějškům (Peretti 1989, 29). Několik zámožných podnikatelů ze státu Minnesota v průběhu sedmdesátých let 19. století vedlo s Wagnerem čilou korespondenci, v níž mu nabízel, že pokud se na americkém Středozápadě skutečně usadí, dají dohromady milion dolarů na uspořádání americké verze bayreuthského festivalu. Jako prostředníka finančníci využívali Newella Filla Jenkinse, amerického dentistu, který praktikoval v Německu a skladatele několikrát navštívil v Bayreuthu a Basileji. V roce 1880 proběhlo detailní jednání o podmínkách přesunu, nakonec se však Wagner rozhodl svůj rodný kontinent neopustit (Cline 2019).

Jednoznačně lze říci, že vřelý vztah Wagnera ke Spojeným státům byl opěťovaný. Evropská operní tvorba se na druhé straně Atlantiku těšila v druhé polovině 19. století nebývalé oblibě a wagnerovská tvorba byla nedílnou součástí repertoáru drtivé většiny předních orchestrů od New Yorku až po Středozápad. Skutečné vyjádření úcty pak skladateli

2 Citát naráží na děj opery, v němž je Parsifal jedním z rytířů hledajících svatý grál. Dostupné zdroje naznačují, že sama Cosima Wagnerová tento expresivní výraz ve veřejných vyjádřeních nepoužila, nicméně vzhledem k intenzitě odhodlání, s nímž odkaz svého manžela až do své vlastní smrti bránila, lze předpokládat, že s ním alespoň částečně souhlasila.

poskytl Ženský výroční spolek (Women's Centennial Committee), organizace předních členek americké elity, jež dostala za úkol zorganizovat po hudební stránce velkolepé oslavy stoletého výročí vzniku USA, naplánované na červenec 1876. Spolek svěřil organizaci hlavního koncertu Theodoru Thomasovi, přednímu americkému skladateli své éry (Loft 1951, 186). O tom, koho Thomas vybere k oslovení, aby složil slavnostní pochod pro koncert, napovídal fakt, že byl předsedou prvního wagnerovského spolku na území USA (Overvold 1976, 179).³ Po výměně několika dopisů Wagner nabídku přijal za honorář ve výši 5000 dolarů, který musel být zaplacen předem. Trval také na tom, že autorská práva pro celou Evropu budou patřit jemu, přičemž všechna práva pro Spojené státy bude držet výroční spolek (Loft 1951, 187). Skladatel svůj závazek skutečně splnil a léto 1876 se pro něj stalo zlomovým na obou březích Atlantiku. USA vstoupily do druhého století své existence Wagnerovým slavnostním pochodem ve stejné době, kdy skladatel v Bayreuthu poprvé představil kompletní ságu *Prsten Nibelungův*, jedno z nejmonumentálnějších děl v dějinách operní tvorby.

Ostatně samotný cyklus *Prsten Nibelungův* se těšil v USA nebyvalé oblibě. Tetralogie zazněla poprvé vcelku v New Yorku roku 1886, kde byla produkována dalšími dvěma wagnerovskými obdivovateli, Leopoldem Damroschem a Antonem Seidlem. Všechna představení byla bezdějně vyprodána a *New York Times* produkci označily za největší úspěch, kterého kdy Metropolitní opera dosáhla (Welch 2016). A byla to právě Metropolitní opera, která se měla stát dějištěm boje o organizaci první produkce *Parsifala* mimo prkna bayreuthského Festspielhausu.

Parsifalova cesta za oceán

Jak již bylo řečeno, Cosima Wagnerová a přívrženci bayreuthského kruhu činili vše pro to, aby *Parsifal* dle přání zesnulého skladatele skutečně zůstal exkluzivní produkcí Festspielhausu. Bernská úmluva poskytovala minimálně v rámci signatářských zemí těmto snahám legislativní rámec, nicméně třicetileté pravidlo, které bylo integrováno i do právního řádu Německé říše, nebylo strážci Wagnerova dědictví považováno za dostatečné. Cosima se proto v roce 1898 začala aktivně angažovat v debatě

3 Thomasem založený spolek, tzv. Wagner Verein, byl první svého druhu, dnes se však takovéto fanouškovské společnosti nacházejí v celé řadě amerických měst, od Chicaga přes Dallas až po spolky v jižní a severní Kalifornii (Wagner Triangle Society 2021).